

Finnland/Schulministerium

Grundschule
Läppisch als freiwilliges Fach
in der Unterstufe

Helsinki: Kouluhallitus 1985

Georg-Eckert-Institut BS78

1 235 375 2

PERUSKOULU

S A A M E N K I E L I V A P A R E H T O I S E N A A I N E E N A A L A - A S T Z E L L I A

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

87/1177

KOULUKALLIPU 1985

SF
Z-S(4.85)

SAAMEN KIELI VAPAAEHTOISENA AINEENA PERUSKOULUN ALA-ASTEELLA

1 TAVOITTEET

Yleistavoitteet

Opiskeltuaan oppimäärän oppilas

- ymmärtää, että kaksikielisessä yhteisössä tarvitaan myös saamen kielen taitoa
- ymmärtää, että saamen kieli laajentaa ja rikastuttaa hänen samelaisalueen tuntemustaan
- haluaa käyttää saamen kielen taitoaan saamelaisessa ja myös kaksikielisessä yhteisössä
- haluaa laajentaa ja syventää saamen kielen taitoaan: hänellä on tarpeelliset tiedot ja taidot lisäopiskelua varten
- tuntee saamen kielen keskeisen sanaston ja rakenteen
- osallistuu helppoja ja tuttuja asioita käsittelevään keskusteluun
- ymmärtää helpposta teksistä tuttuja asioita

Eri alueiden tavoitteet

1) kuunteleminen

Tavoitteena on, että oppilas

- ymmärtää selvästi äännetystä normaalitempoisesta puheesta keskeiset asiat
- pystyy kuulemansa perusteella lisäämään sanaston ja kielen rakenteen tuntemustaan
- tottuu kuuntelemaan erilaisia yksilöllisiä tapoja puheena

b) Puhuminen

Tavoitteena on, että oppilas

- ääntää oikein
- selittää yksinkertaisilla lauserakenteilla tavallisimpia, jokapäiväisiä asioita

c) Lukeminen ja kirjallisuus

Tavoitteena on, että oppilas

- ymmärtää saamenkielisten lehtien ja kirjallisten teosten sisällön
- saa kuvan saamenkielisestä kirjallisuudesta,
- kiinnostuu erityisesti suullisesta perinteestä

d) Kirjoittaminen

Tavoitteena on, että oppilas

- pystyy toimittamaan yksinkertaisia asioita kirjallisesti
- kirjoittaa mallin mukaan lyhyitä, henkilökohtaisia kirjoituksia saamelaisille ystävilleen tai sukulaisilleen
- osaa täyttää mallin mukaan tavallisimmat lomakkeet

e) Kielentuntemus

Tavoitteena on, että oppilas

- saa saamen kielen rakenteesta sellaisia tietoja, jotka auttavat häntä kielenkäytön oppimisessa
- tuntee saamen kielen keskeisen sanaston ja rakenteen

2 OPPIAINES

Kielen käyttäjän tarvitsema kieliaines käsittää kielen kieliopillisen rakenteen, ääntämyksen ja sanaston. Keskeiset rakenteet selitetään lyhyesti kunkin vuosiluokan kohdalla.

Puhumisessa ja yleensäkin kielenkäytön harjoituksissa on pohjana jokin tietty ympäristö tai käyttötilanne ja jokin tietty aihe. Aihe ja ympäristö valitaan siten, että se sisältää mahdollisuuksia opettaa kieleen liittyvää kulttuuria.

Kielenkäyttötilanteita

Jäljempänä on lueteltu kielenkäyttötilanteita, joihin voidaan sisällyttää saamen kielen rakenteen, sanaston ja ääntämisen opettamista. Erityisesti olisi keski-tyttävä sellaisiin saamen kielen tietoihin ja taitoihin, jotka edistävät oppilaan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä saamenkielisessä tai kaksikielisessä ympäristössä.

Usein esille tulevat sanonnat ja fraasit

Pyytäminen, kysyminen, tervehtiminen, terveisten lähettäminen; anteeksipyyntö, kiittäminen jne.

Kyseleminen, kertominen (opastaminen, selittäminen ja tulkkaus)

Kello, matkustaminen, käyttö- ja toimintaohje; paikka, osoite; työt

Vierailu, tapaaminen, perhe

Tervehtiminen, esittely (myös saamelaiset henkilönnimet: kenen tyttö tai poika, saamelaiset esivanhemmat); pyytäminen, kiittäminen, anteeksipyyntö (saamelaistapa); asian kertominen, keskustelu, lörpöttely, leikinlasku; ajanvietto, merkkipäivät, pyhät; saamelaistavat

Asioiminen, matkustaminen

Kysyminen ja opastaminen; erilaisten lupien ja lippujen ostaminen; kyydin järjestäminen (esim. auto, vene, moottorikelkka); osoitteen/paikan ilmoittaminen (myös metsässä); yöpyminen nuotiolla

Syöminen

Ruokailu (talo, koulu, matkalla, kahvila, ravintola); ruoan valmistaminen; tarjoilu; luonnontuotteet; kala, liha, marja; maksaminen

Palvelut, kaupat, toimistot

Liput; autoverstaat; lääkäri ja lääkitseminen; sanomalehtien ja kirjojen tilaus: puhelin; elokuvat; pankit; maksaminen ja palautusraha, ostokset (mitä haluaa, koko, väri, materiaali, hinta); tuotteiden tilaus, postitilaus; kioski; kuntien toimistot ja saamelaistoimistot (esim. Pohjoismaiden saamelaisneuvosto); järjestöt; posti

Tiedonvälitys

kertominen, kysyminen, ymmärtäminen, kirjoittaminen; nimi, ikä, koti, koulu, asuminen; vapaa-aika, lelut, pelit jne.; tulevaisuuden suunnitelmat, kotimaa, kotiseutu, ihmiset, paikat, kielet, elinkeinot, luonnonsuojelu, oikeudet; saamelaiselämä, saamelainen suullinen perinne; sadut, tarinat, joiku, kirjallisuus: lukeminen (helppoa kieltä, kuten kirje), kirjoittaminen

Aiheita

Aiheet valitaan oppilaiden kiinnostuksen ja edistymisen mukaan. Opetuksen on liityttävä oppilaiden lähiympäristöön ja elämään. Opettajan pitäisi huomata jokaisen oppilaan edistyminen ja hänen päivittäiset kielenkäyttömahdollisuutensa. Seuraavassa luetellut aiheet ovatkin vain esimerkkejä.

Ihminen

Ruumis, vointi, sairaanaolo; havainnot, tunteet, ajattelu; toiminta, asuminen, matkustaminen; kieli

Jokapäiväinen elämä

Asuminen; talo, kotielämä, saamelaiskotielämä; ravinto, ruoat, (esim. saamelaisruoat), keittiövarusteet; vaatteet; asioiminen, palvelut; liikenne, matkustaminen; työt (myös erilaiset ekologiset ympäristöt: saamelaiskoti, porosaamelaisen talo, kalastus, käsityö, vuosittaiset työt)

Sukulaiset, yhteisö

Suku, perhe, ystävät; koulu ja opetus (myös peruskoulun jälkeen); työelämä; joukkotiedotus (lehdet, radio, TV); yhteiskunta, erityisesti saamelaisyhteisö; kirkossakäynti, uskonto; Saamenmaa, kotimaa, naapurivaltiot, maailma; ajanvietot, vapaa-aika

Ympäristö

Maat, ihmiset (myös saamelainen elämäntapa ja ajattelutapa); luonto, kasvit, eläimet; aika, vuodenajat; sää; esineet ja tavarat, niiden ominaisuudet; piha.

Sanasto

Sanasto pitäisi valita siten, että sen hallinta auttaa oppilasta tulemaan kielen puolesta toimeen saamelaisyhteisössä. Sanaston pitäisi antaa hänelle mahdollisuuksia kuvailla asioita (esim. tapahtumia, toimintoja, asioita ja ihmisiä) ja tuoda esille omia tunteita ja ajatuksia.

Sanaston oppiminen kaksikielisen sanaluettelon avulla sopii kotitehtäväksi heti alusta alkaen.

KIFLIOPPI

uusiluokat 1. - 4.

Äänteet

Tavoittena on, että oppilas erottaa äänteet ja minimiparit (esi. báhčit/báhčit, mánná/manná).

Ääntäminen

Alussa harjoitellaan saamen kielen tavallisin intonaatio. Harjoittelussa painotetaan niitä äänneitä, jotka puuttuvat oppilaan omasta kielestä.

Äänneiden ja intonaation harjoittelusta on ohjeita opetusjärjestelyjen kohdassa Kuunteleminen ja puhuminen.

Sijamuodot

- 2- ja 3-tavuisten sanojen yksikön ja monikon nominatiivi

- lokatiivi paikan adverbialina ja omistajan ilmoittaminen (esim. Mii leat goadis. Dus lea beana.)

- joidenkin pronomien genetiivi akkusatiivi (mu, du, dan), yksikön ja monikon genetiivi (máná bussá), yksikön illatiivi (dat manai stohpui):

(Tässä yhteydessä voidaan myös opettaa helpot astevaihtelutapaukset.)

Pronominit

Pronomineista opetetaan esimerkiksi mun, don, dat, moai, mii yksikön sijamuodoissa sopivissa lauseyhteyksissä: gii, mii gos, gosa; indefiniittipronominit giige, miige, goabbáge, juohke (esim. Dat ii dieđe maidige) Tavoitteena on, että oppilas osaa käyttää demonstratiivipronomineja dat, diet, dat, ja duot yksikön ja monikon sijamuodoissa (ei kuitenkaan esiivissä.)

Adjektiivit

Adjektiivit, joilla on attribuutti- ja predikatiivimuoto samanlainen (nuorra nieida; dieida lea nuorra). Joidenkin hyvin tavallisten adjektiivien attribuutti- ja predikatiivimuodot (esim. vilges:vielgat, láiki:láikkas, čielggas:čielga, boaris:boares).

Lukusanat

Kardinaalilukujen käyttö nominatiivissa erikseen ja nominien yhteydessä.

Esim. okta olmmoš, guokte gieđa; galle, mánga.

Ordinaalilukusanat esim. čihččet.

Partikkelit

Esim. dáppe, otne, farga, áibbas, viehka, hui; ja, alde, ala, duohken, ovddas, dahje; olgun, siste sisa; -go

Verbit

I- ja a-vartaloisten verbien ja muitalin-verbin yksikön 1., 2. ja 3. persoonan preesens; olla-verbin ja u-vartaloisten yksikön, duaalin ja monikon preesens

Esim. doalvut: mun doalvvun, don doalvvut, son doalvu (moai dolvo, mii doalvut)

Infinitiivi modaaliapuverbien yhteydessä (esim. don galogat éallit.)

Rakenteet

Nominatiivi lauseen subjektina, akkusatiivi objektina.

Supistuma substantiivit, esim. boazu ja suolu joissakin sijamuodoissa ja olmmoš- sanan genetiivi-akkusatiivi ja nominatiivi.

Oppilas tutustuu -laš-päätteisten sanojen merkityksiin, esim. sápmelaš, norgalaš, láddelaš, suopmelaš; oppilas osaa taivuttaa nämä sanat edellä mainituissa sijamuodoissa.

Astevaihtelu

Tyypit, joissa geminaatta vaihtelee yksittäiskonsonantin kanssa tai konsonanttiyhtymän jälkimmäinen osa kahdentuu esim. ll:l, ld:ldd.

Sanasto

Sanaston valinnassa on otettava huomioon lasten omat tarpeet. Alkuun voidaan esimerkiksi ottaa saamelaisnimiä, usein esille tulleita paikannimiä ja ihmisten nimiä, kuten oppilaan sukulaiset ja hänen saamelaiset tuttavansa tai hänen oma saamelaisnimensä. Alussa voidaan ottaa myös kouluelämään liittyvä tavallisin sanasto, myös se, jota tarvitaan koulun pihalla. Erityisesti on huomattava kotona ja oppilaan saamelaisympäristössä usein esiintyvät sanat.

Vuosiluokat 5. - 6.

Sijamuodot

Kaikki sijamuodot paitsi essiivi.

Komitatiivi (esim. Muinna dat gal vuolgá).

Abessiivimuotoinen nomini adverbiaalina ilmoittamassa nominin ilmoittaman asian puuttumista (esim. Dat bohte buvssaihaga).

Lokatiivi ajan määreenä (esim. Boahhte vahkus mun dan dagan. Sotnabeaivvis gaskavahkkui).

Pronominit

Kaikki persoonapronominit.

Relatiivipronominit: qii, mii, qoahhá myös partikkeleiden vaikko ja fal yhteydessä.

Indefiiniittipronominit: juohke, eará, iezá, nuhbi.

Adjektiivit

Komparatiivi ja superlatiivi (esim. buorre:buores, boaris:boarrasit, dehálaš:deháleappo).

Tuttujen adjektiivien adverbimuodot (esim. buorre:buores, headju:hejot, álki:álkit, čielggas:čielgasat).

Demonstratiivipronominien (dat, diet, duot, dat) taivutus attribuuttina. Kaikkien sijamuotojen käyttäminen mallin mukaan.

Nominien taivutus

Tavoitteena on, että oppilas osaa taivuttaa oikein sellaiset sanat kuin borramus ja muitalus.

Lukusanat

Järjestysluvut, esim. gávccát ja ovccát.

Partikkelit

Ahte, go, jos, vai(kko), dahje; ikte dál, hui, ila menddo; gasku, vuostá birra.

Verbit

Kaikki verbityyppien duaalin ja monikon 2. ja 3. persoonan muodot.

Supistumaverbit kaikissa persoonissa.

Supistumaverbeistä voidaan käsitellä vaikkapa vain čohkkát ja duddjot.

Olla-verbien taivutus indikatiivin imperfektissä ja paritontavuisten verbien taivutus (esim. muitalit).

Verbien taivuttaminen imperfektissä yksikön 1. ja 3., duaalin ja monikon 3. persoonissa; paritavuiset verbit ja supistumaverbit (esim. mannat, vuolgit, goallut; čohkkát, duddjot, birget).

Indikatiivin perfektin ja partisiipin perfektin.

(Dat lea vuolgán: mannan, muitalan, čohkkán.)

Imperatiivin vakiintuneet sanonnat, esim. govčča lása! bora! mana olggos! boađe deike! jne.

Galgat-verbi: esim. Don galggat čállit áhččái.

Kieltomuodot, esim. in, it, ii, eahppi, ehpet: alé mana.

Sanojen johtaminen

Oppilas tietää tekijännimien päätteet: muitaleaddji, oahpaheaddji, jorgaleaddji, juoigi, láibu, goarru, čuoigi, spábbačiekci, oahppi jne.

B. Sanasto

Sanastoa voidaan kartuttaa.

Sanaston laajentaminen voi auttaa kielen ymmärtämistä enemmän kuin kieliopin opiskelu. Näin voidaan lisätä oppilaiden oppimishalua.

